تحرک زیردریایی‌ها در مرز ایران: پیامدهای نظامی و حقوقی

به قلم فرزین ندیمی (/fa/experts/frzyn-ndymy)

۲۱ ژانویهٔ ۲۰۲۱
همچنین دست‌یافتنی به
(English (/policy-analysis/submarine-movements-irans-doorstep-military-and-legal-implications /
العربیة (/ar/policy-analysis/thrkat-alghwasat-ly-atab-ayran-altdayat-alskryt-walqanwnyt)

درباره نویسنده

فرزین ندیمی (/fa/experts/frzyn-ndymy)

او پیش از این برای موسسه واشنگتن در باره استراتژی تهران در باره استفاده از جنگ افزارهای دریایی ایران در جنگ نامتقارن نوشته است

تحلیل کوتاه

اعزام غیرعادی نیروهای دریایی آمریکا و اسرائیل ممکن است با نیت بازدارندگی علیه حملات ایران در خلیج فارس باشد اما تحرکات هر دو ممکن است از سوی تهران سوءتعبیر شود

در ۲۱ دسامبر زیردریایی اتمی یو‌اس‌اس جورجیا (SSGN-729) مجهز به موشک‌های هدایت‌پذیر با عبور از تنگه هرمز به آب‌های کم‌عمق خلیج فارس وارد شد این شناور عظیم یکی از چهار شناور نیروی دریایی آمریکاست که به شکلی تغییر یافته که بتواند ۱۵۴ موشک کروز زمینی تاماهاوک با کلاهک متعارف را حمل کند که تقریبا نیمی از توانمندی موشک های تاکتیکی یک ناوگروه نیروی دریایی با بردی بین ۱۳۰۰ تا ۲۵۰۰ کیلومتر است زیردریایی جورجیا همچنین می‌تواند ۶۶ کماندوی ویژه هوایی دریایی و زمینی (موسوم به SEAL) را حمل و آن‌ها را برای عملیات‌های مخفی اعزام کند این چهار زیردریایی حامل موشک کروز دارای توانمندی جمع‌آوری اطلاعات و ایجاد ارتباطات امن در سطح فرماندهی رزمی به شکلی قابل اتکا هستند و معمولا پرچالش‌ترین ماموریت ها را بر عهده می‌گیرند

مطابق بیانیه ستاد فرماندهی مرکزی آمریکا مورخ ۲۲ دسامبر اعزام جورجیا نشان‌دهنده «تعهد آمریکا به شرکای منطقه‌ای و امنیت دریایی است که با طیف کاملی از توانمندی‌ها برای حفظ آمادگی دفاع علیه هرگونه تهدید در هر زمان» همراه است ظاهرا این یک پیام با هدف بازدارندگی به رهبران ایران است که به آن‌ها هشدار می‌دهد با توجه به نزدیک‌شدن سالمرگ سردار قاسم سلیمانی دستوری برای حمله به پرسنل یا منابع آمریکا در منطقه صادر نکنند مدت کوتاهی پس از آن‌که نیروهای آمریکایی در ۳ ژانویه گذشته سلیمانی را هدف گرفتند و کشتند نیروهای ایرانی با شلیک موشک‌های بالستیک به پایگاه هوایی عین‌الاسد در عراق موجب وارد آمدن خسارات مادی به تاسیسات آمریکا و آسیب به تعدادی از پرسنل نظامی آمریکایی شدند اما علی خامنه‌ای رهبر ایران و بقیه مقامات ایرانی کماکان به‌طور علنی وعده انتقام مرگ سلیمانی را می‌دهند و سالگرد مرگ این فرمانده مصادف است با تغییر پرتنش در ریاست جمهوری آمریکا که نگرانی از انتقام‌گیری پیش از موعد را ایجاد کرده است

تحرکات اسرائیل: مکمل یا اتفاقی

همان روزی که جورجیا به خلیج فارس وارد شد رسانه‌های اسرائیلی گزارش دادند که یک زیردریایی رزمی اسرائیل هم در اقدامی بسیار نادر با عبور از کانال سوئز وارد دریای سرخ شده و احتمالا به سمت آب‌های نزدیک ایران یا حتی خود خلیج فارس حرکت می‌کند باتوجه به

عادی‌سازی روابط دیپلماتیک اخیر و شکل‌گیری همکاری امنیتی بین اسرائیل امارات و بحرین سناریوی دوم –یعنی حرکت به سمت اب‌های ایران یا خلیج‌فارس– را نمی‌توان کلا نادیده گرفت اما هرگونه تلاش علنی اسرائیل برای عبور از تنگه هرمز به احتمال زیاد منجر به رویارویی با نیروهای ایرانی می‌شود

زیردریایی پیشرفته اسرائیل موسوم به دُلفین-۲ به لطف داشتن پیشرانه مستقل از هوا (AIP) می‌تواند تا سی روز زیر آب باقی بماند همچنین مطابق گزارش‌ها این زیردریایی می‌تواند موشک‌های کروز مجهز به کلاهک‌های متعارف یا اتمی را با بردی تاییدنشده معادل ۱۵۰۰ کیلومتر حمل کند بنابراین در تئوری این شناور می‌تواند با استقرار در دریای عرب اهداف درون‌مرزی نزدیک ساحل ایران را هدف بگیرد و یا اگر ریسک کند و به سمت شمال پیش برود و به خلیج عمان وارد شود می‌تواند حتی تاسیسات هسته‌ای حساس نظنز و اصفهان را هدف قرار دهد

تصمیم اسراییل برای اعزام زیردریایی‌اش از طریق کانال سوئز که نیازمند ترانزیت سطحی است به این دلیل بود که می‌خواست از دورزدن قاره آفریقا اجتناب کند زمان‌بندی این سفر ممکن است با حرکت جورجیا هماهنگ شده باشد اما به احتمال بیشتر با توجه به ماهیت فوق‌العاده سری عملیات‌های زیردریایی آمریکا این‌طور نبوده است یک احتمال دیگر این است که اسرائیل این حرکت را طوری برنامه‌ریزی کرده باشد که با عدم حضور نگهبانی نیروی دریایی ایران در خلیج عدن مصادف شود ناوگروه اطلاعاتی-عملیاتی ۷۰ نیروی دریایی ایران هم‌اکنون به مقر خود برگشته و ناوگروه ۷۱ به تازگی در ۱۹ دسامبر به جای آن اعزام شده است همین مسئله منجر به آن شد که خلیج عدن و شمال دریای عرب چند روز بدون حضور نیروی دریایی ایران باشد

یکی از وظایف اعلام‌شدهٔ ناوگروه‌های نیروی دریایی ایران که از بندرعباس به خلیج عدن اعزام می‌شوند نظارت بر فعالیت‌های خصمانه احتمالی در این آبراه‌ها و تنگه باب‌المندب است ناوگروه ۷۱ متشکل از دو شناور است ناو البرز و کشتی پشتیبانی هلی‌کوپتربرِ خارک (بزرگ‌ترین شناور ناوگان ایران) که هدف آنها مقابله با دزدی دریایی و جمع‌آوری اطلاعات است

پیشینه‌ها و مخاطرات نیروی دریایی آمریکا

نیروی دریایی آمریکا سابقه‌ای طولانی در پنهان‌داشتن محل اختفای زیردریایی‌های خود دارد اما اعزام زیردریایی‌های اتمی مجهز به موشک‌های کروز (دستهٔ اس‌اس‌جی‌ان) به خلیج فارس گفته می‌شود که واقعا نادر است زیردریایی‌های کوچک‌تر و تندروی نیروی دریایی (دستهٔ اس‌اس‌ان) مکررا در خلیج فارس عملیات انجام می‌دهند و کاملا قادر به انجام عملیات جاسوسی پایش و شناسایی (ISR) و دیگر ماموریت‌ها در این ناحیه هستند اما فضاهای محدود خلیج فارس و تنگه هرمز به خاطر داشتن عمق نسبتا کم جریان‌های تند آب شمار بسیار خطوط لولهٔ زیرآبی تاسیسات ساحلی مسیرهای کشتیرانی بسیار متراکم و تکنولوژی‌های مدرن شناسایی برای عملیات زیردریایی‌های بزرگ نامساعد محسوب می‌شود

درواقع ثابت شده که ریسک برخورد بسیار بالاست در ژانویه ۲۰۰۷ زیردریایی رزمی یو‌اس‌اس نیوپورت نیوز (SSN-750) کلاس لس‌آنجلس هنگامی که به‌طور زیرسطحی تنگه هرمز را ترک می‌کرد با یک ابرنفتکش ژاپنی برخورد کرد دو سال بعد یو‌اس‌اس هارتفورد (SSN-768) کلاس لس‌آنجلس در حال حرکت زیرسطحی شبانه از تنگه هرمز با یک کشتی پشتیبانی آبی-خاکی تصادف کرد

اقدامات متقابل احتمالی از سوی ایران

باور بر این است که نیروی دریایی ارتش ایران سه زیردریایی روسی کلاس کیلو و زیردریایی‌های بومی کلاس فاتح خود را (که هردو مدل دیزل-برقی هستند) به‌عنوان خط مقدم دفاعی خود علیه زیردریایی‌های دشمن درنظر گرفته است (شناور ساویز هم که یک کشتی زرادخانه/جاسوسی است و به‌طور دائم در شمال تنگه باب‌المندب لنگر انداخته ممکن است نقشی بازی کند). با ترکیب منابع نیروی دریایی ارتش نیروی دریایی سپاه و شبکه‌های موجود حسگرهای آنها ایران می‌تواند فعالیت‌های مشکوک زیردریایی را در آب‌های نزدیک مرز خود شناسایی کند خصوصا در آب های کم عمق که موانع ترموآکوستیک (مثل گرمالایه آب) کمتری وجود دارد تا زیردریایی‌ها زیر آن‌ها پنهان شوند به‌علاوه پدافند هوایی ایران نیز قادر است دست‌کم برخی از موشک‌های کروز را که به تاسیسات حساس کشور شلیک شوند رهگیری کند

گذشته از اعزام زیردریایی‌های مجهز به سونار برای مکان‌یابی تهدیدات زیرسطحی این باور نیز وجود دارد که ایران در سال‌های اخیر توانمندی‌های ضدزیردریایی خود را اندکی بهبود بخشیده (**https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/irans-evolving-approach-asymmetric-naval-warfare-strategy-and-capabilities-persian**) است این امر شامل تعدادی هلیکوپتر سی کینگ اس-61 (SH-3D) می‌شود که می‌توانند اژدر و سونارِ فعال/غیرفعال متصل حمل کنند نیروهای ایران همچنین می‌توانند مین‌های ضدزیردریاییِ عمقی در کرانه‌های خلیج فارس بکارند ضمن این‌که نیروی دریایی سپاه ناوگانی از اژدرافکن‌های تندروی کوچک در اختیار دارد (هرچند توانمندی این اژدرافکن‌ها در جنگ زیردریایی اثبات‌نشده است). در ۲۵ دسامبر علیرضا تنگسیری فرمانده نیروی دریایی سپاه طی بازدیدی از استحکامات نزدیک تنگه هرمز تکرار کرد که نیروهایش آمادگی مقابله با هر تهدیدی را دارند

جنبه‌های قانونی عبور زیردریایی

اعزام زیردریایی جورجیا با ترانزیت سطحی از تنگه هرمز آن هم در ساعات روز درحالی که دو ناوشکن حامل موشک های ضدهوایی کروز و یک هلیکوپتر دیدبان آن را اسکورت می‌کردند سنت‌شکنی در عملکرد معمول نیروی دریایی آمریکا بود. به‌لحاظ قانونی عبور از یک تنگه بین‌المللی به‌صورت سطحی با ترانزیتِ زیرسطحی فرق دارد. آمریکا بر حق «عبور ترانزیت» در هرمز اصرار دارد تعریفی که عملیات عادی از جمله پرواز هلیکوپتر از عرشه کشتی و عبور زیرسطحی زیردریایی‌ها را اجازه می‌دهد. اما ایران هرمز را تنگه بین‌المللی نمی‌داند و بر اصل «عبور بی‌ضرر» اصرار می‌کند که اجازهٔ چنین عملیات‌هایی را نمی‌دهد.

در گذشته نیروی دریایی آمریکا با فرستادن زیردریایی‌ها ازطریق هرمز در حالت زیرسطحی بارها حق خود را برای عبور ترانزیت اعمال کرده است. ترانزیت سطحی جورجیا [از تنگه هرمز] احتمالا با این نیت بوده که مقابله‌جویانه‌تر به‌نظر آید و هشداری به ایران بدهد. اما تهران ممکن است ترانزیت سطحی این زیردریایی را نشانه‌ای از ضعف آمریکا تعبیر کند یعنی تسلیم عملی به اصرار قدیمی ایران بر «عبور بی‌ضرر».

نتیجه‌گیری

همان‌طور که خامنه‌ای در سخنرانی ۱۶ دسامبر هشدار داد (**https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/khamenei-lays-out-framework-avenging-soleimani-and-reentering-talks**) تهران هنوز مصمم است با چنان شدتی ضربه بزند که منجر به خروج کامل نیروهای آمریکا از خاورمیانه شود. بنابراین وزارت دفاع آمریکا برای بهبود وضع بازدارندگی محلی خود گام‌هایی برداشته است ازجمله انجام رزمایشی با تنها ناوگروه رزمی هواپیمابر خود که در منطقه باقی مانده دستور پرواز مستقیم بمب‌افکن‌های استراتژیک ب-۵۲ از آمریکا به خلیج فارس در ۱۰ دسامبر و حالا اعزام یکی از زیردریایی‌های چندمنظوره حامل موشک کروز به خلیج فارس. اما مقامات آمریکایی نسبت به نحوه اجرای چنین حرکات بازدارنده‌ای باید بسیار هشیار باشند تا ایران این تحرکات را به نشانه‌هایی از ضعف سوءتعبیر نکند.

ازین گذشته اگر به فرض بعید زیردریایی اسرائیل به آب‌های ایران نزدیک شود تهران احتمالا واکنشی عمده نشان خواهد داد. اسرائیل با اجتناب از سفر طولانی دور آفریقا و اعزام زیردریایی خود ازطریق سوئز به شیوهٔ ترانزیت سطحی تصمیم گرفت از عنصر غافلگیری چشم‌پوشی کند شاید چون می‌خواست قبل از آن‌که دیر شود در دریای عرب به بازدارندگی دست یابد. دلیلش هرچه باشد ایران برای برحذرداشتن زیردریایی اسرائیل از ورود به تنگه هرمز احتمالا به اقدمات متعددی دست خواهد زد ازجمله این‌که اعلام می‌کند این عمل عبور از خط قرمز است از پذیرش حق عبور بی‌ضرر خودداری خواهد کرد مانورهای نظامی در منطقه انجام خواهد داد و به افزایش گشتی‌های خود برای مکان‌یابی و ممانعت از ورود زیردریایی خواهد پرداخت. گرچه ایران شاید از اقداماتی که منجر به جنگ شود خودداری کند این‌گونه رویارویی‌ها به‌هرحال ریسک فراوانی برای تنش‌آفرینی دارند.

*فرزین ندیمی هم‌وندیار انستیتو واشنگتن و کارشناس امور امنیتی و دفاعی ایران و منطقه خلیج‌فارس است.

❖

RECOMMENDED

BRIEF ANALYSIS

Iran Takes Next Steps on Rocket Technology

فوریهٔ ۲۰۲۲ ۱۱

◆

Farzin Nadimi

(/policy-analysis/iran-takes-next-steps-rocket-technology)

BRIEF ANALYSIS

Saudi Arabia Adjusts Its History, Diminishing the Role of Wahhabism

فوریهٔ ۲۰۲۲ ۱۱

◆

Simon Henderson

(/policy-analysis/saudi-arabia-adjusts-its-history-diminishing-role-wahhabism)

ARTICLES & TESTIMONY

Podcast: Breaking Hezbollah's Golden Rule

فوریهٔ ۲۰۲۲ ۹

◆

Matthew Levitt

(/policy-analysis/podcast-breaking-hezbollahs-golden-rule)

TOPICS

خلیج و سیاست حوزه انرژی **(/fa/policy-analysis/khlyj-w-syast-hwzh-anrzhy)**

نظامی و امنیتی **(/fa/policy-analysis/nzamy-w-amnyty)**

REGIONS & COUNTRIES

کشورهای حاشیه‌خلیج فارس **(/fa/policy-analysis/kshwrhay-hashyhkhlyj-fars)**

ایران **(/fa/policy-analysis/ayran)**

اسرائیل **(/fa/policy-analysis/asrayyl)**